

ČOSIV

Česká odborná společnost
pro inkluzivní vzdělávání

Podněty České odborné společnosti pro inkluzivní vzdělávání ke Strategii 2030+ a implementačním kartám

Česká odborná společnost pro inkluzivní vzdělávání oceňuje participativní způsob přípravy Strategie 2030+. Vážíme si možnosti, vnášet do aktuálně připravované strategie pro vzdělávání všech dětí, zásadní témata rovných příležitostí, podpory duševního zdraví, well-beingu žáků i pedagogů a sociálně-emočního učení. A zároveň také možnosti pomoci s konkretizací opatření, která k naplnění těchto cílů povedou.

Důvodem našich podnětů jsou dostupná data poukazující na prokazatelný výskyt nadměrného stresu ve školním prostředí i na stále rostoucí výskyt duševního onemocnění ve společnosti (a to nejen v ČR ale i v celosvětovém měřítku). Věková hranice rozvoje duševního onemocnění se přitom celosvětově stále snižuje směrem k dětskému věku. Například data z Dánska publikovaná v roce 2019 ukazují, že zkušenost s léčbou duševního onemocnění má přibližně 15 % dětí a mladistvých, přičemž je zřejmé, že i v Dánsku tak jako u nás existuje neléčená populace. Rozvojem duševního onemocnění jsou přitom výrazně ohroženy děti pocházející ze socio-ekonomicky znevýhodněného prostředí.

Příčin je pochopitelně celá řada. A ty v rodině dítěte jsou samozřejmě často nejvíce zjevné. Škola je pak prostředím, kde se projevují ve větší míře. Ačkoliv škola sama (bez koordinované spolupráce s partnery ze sociálního a zdravotního sektoru) nemůže řešit všechny dlouhodobě zanedbané problémy dítěte a rodiny, stále pro dítě zůstává stěžejním zachytným a podpůrným prostředím, které má zcela zásadní vliv na jeho duševní zdraví a celkový well-being. Je to pro dítě místo, kde tráví významnou část dne. Pro jakkoliv ohrožené dítě je škola zásadním místem bezpečí. A to ze své podstaty násobně více než kterákoliv jiná instituce. Jistě všichni pro všechny děti chceme, aby pro ně byla škola prostředím, které je bezpečné, příjemné, vstřícné, nabízí jim přijetí, uznání, dobré vztahy a úctu ze strany spolužáků i vyučujících a přitom současně vytváří vhodné podmínky pro učení všech dětí, se zvýšenou podporou těch, jejichž základní potřeby nejsou z různých důvodů naplňovány v prostředí rodiny nebo jsou jakkoliv jinak znevýhodněné.

Dalším okruhem příčin nepohody dětí bývá stres a nenaplňování jejich potřeb ve školním prostředí. Z analýzy dat PISA vyplývá, že děti obecně cítí silný strach ze zkoušek, testů a známek. Výsledky PISA také ukazují úzký vztah mezi mírou úzkosti žáků a přístupem jejich učitelů. Nízká očekávání učitele a jeho přesvědčení o neschopnosti konkrétního žáka zvyšují pravděpodobnost celkové úzkosti ze školy o 60 %. Šetření TIMSS také ukazuje, že čeští žáci již na prvním stupni školu navštěvují nejméně rádi ze všech zemí OECD. Do škol v ČR však chodí většinou neradi i samotní učitelé, a každý pátý pedagog je ohrožen syndromem vyhoření, což má pochopitelně zásadní dopad na kvalitu jím poskytovaného vzdělávání a naplňování individuálních potřeb dětí a žáků.

Výrazným okruhem příčin je také deficit v sociálních a emočních dovednostech dětí, který jim brání ve funkční interakci s vrstevníky a učiteli. Dostatečné rozvinutí těchto

dovedností je přitom zásadní nejen pro sociální začlenění dětí a jejich funkční vztahy s druhými, ale i pro jejich akademický úspěch. Metaanalýza, která vyhodnocovala data o více než čtvrt milionu dětí a mladistvých prokazuje, že ti, kteří prošli systematickým sociálně-emočním učením, vykazovali zlepšení nejen v oblasti chování, ale i ve vzdělávacích výsledcích. Jednoduše řečeno, nemá-li dítě dostatečně rozvinuté emoční a sociální dovednosti, nemůže naplno rozvinout svůj vzdělávací potenciál. Rozvoj emočních a sociálních dovedností je integrální součástí ucelených a výzkumně ověřených programů podpory duševního zdraví a prevence rizikového chování dětí. V následujícím období by proto měl být kladen důraz na posílení kompetencí pedagogů v této oblasti pregraduálně i v rámci DVPP tak, aby rozvoj těchto dovedností byl systematicky podporován v každé škole.

- **Připomínky k implementační kartě Předškolní vzdělávání**

Veškeré informace uvedené ve zdůvodnění jsou relevantní a postihují zásadní aspekty kvalitního a otevřeného předškolního vzdělávání všem dětem. Kromě vzdělávacích cílů, které by měla MŠ rozvíjet, má podstatnou roli pro budoucí školní úspěšnost dětí také osvojení určitých sociálních návyků. Implementační karta zdůrazňuje nutnost řešit včas případnou sociální nezralost dětí, ale neudává konkrétní oblasti, kde a jak by se měli předškolní pedagogové u dětí zaměřovat na rozvoj sociálně-emoční oblasti. Vzhledem k vysokému poměru dětí s odkladem nástupu do ZŠ z důvodu sociálně-emoční nezralosti by měla být zdůrazněna jak plošná, tak individualizovaná podpora rozvoje dětí v této oblasti.

Ad. Zdůvodnění potřebnosti

Potřeba sledovat rozvoj a osobní vzdělávací pokroky jednotlivých dětí je důležitou součástí předškolního vzdělávání a předškolní pedagogové by měli být podporováni v poskytování formativní zpětné vazby také v oblasti chování a sociálně-emočních kompetencí, které výrazně ovlivňují duševní zdraví a pohodu dítěte. Vhodné by tedy bylo podporovat pedagogy mateřských škol nejen ve využívání aktivizujících vzdělávacích metod, ale také ve využívání principů pozitivní podpory chování a sociálně-emočního učení.

Ad. Klíčová aktivita 1.1.

Řada důvodů neúčasti dětí v předškolním vzdělávání je již všeobecně známá, realizace tříletého výzkumu může plošnou implementaci některých v praxi osvědčených opatření oddálit. Osvědčené intervence zaměřené na omezování bariér k předškolnímu vzdělávání by měly být podporovány již od počátku období implementace strategie.

Ad. Klíčová aktivita 1.2.

V popisu opatření je za hlavní nástroj realizace uváděna činnost pozic, které nejsou v resortu školství systémově ukotveny ani financovány (školní asistenti, sociální pracovníci ve školství, mediátoři). V opatřeních, které jsou k této klíčové aktivitě uvedeny, není jejich systémové ukotvení zahrnuto. Je tedy otázka, zda skutečně může mít aktivita systémový dopad na zlepšení spolupráce mateřských škol s rodiči dětí.

Opatření směřují výhradně k vytvoření metodiky v oblasti komunikace a odborných materiálů. Bez návazného dalšího vzdělávání pedagogických pracovníků mateřských škol v jejím využívání mohou mít tyto výstupy jen velmi zanedbatelný dopad. Již v současnosti existuje řada odborných materiálů ke komunikaci včetně těch, které jsou určeny pracovníkům škol. Dopad opatření by výrazně zvýšilo zajištění systémového metodického vedení a systematického vzdělávání pedagogických pracovníků v tématech spolupráce

s rodiči a dalšími externími partnery škol s využitím kontaktních i on-line forem vzdělávacích aktivit nejlépe prostřednictvím Národního pedagogického institutu.

V souvislosti s podporou zvýšení účasti dětí ohrožených školním neúspěchem na předškolním vzdělávání, která je v úvodu této implementační karty akcentována, považujeme za nezbytné doplnit podporu koordinované spolupráce s dalšími aktéry, kteří se na podpoře ohrožených dětí a jejich rodin podílejí (pracovníci sociálně aktivizačních služeb, psychosociálního poradenství, dětské lékařské služby aj.). Včasná zachycení ohrožení dítěte a zahájení koordinované podpory jsou tím nejefektivnějším řešením v předcházení školnímu neúspěchu dětí a sanaci jeho následků. Pracovníci mateřských škol jsou v intenzivním kontaktu s dětmi a jejich rodinami, řešení některých příčin problémů, které mají přímý dopad do vzdělávání dítěte v mateřské škole, však sami efektivně řešit nemohou. Veškeré zahraniční zkušenosti ukazují, že jedině koordinovaný mezioborový přístup profesionálů pracujících s dětmi a jejich rodinami může pomoci řešit komplexní problémy, ve kterých se děti a jejich rodiny ocitají. ČOSIV nabízí spolupráci ve smyslu poskytnutí výstupů svých projektů zaměřených na vznik a pilotáž metodiky koordinovaného mezioborového přístupu k podpoře ohrožených dětí v předškolním věku. Na tvorbě této metodiky bude spolupracovat tým respektovaných národních odborníků, zástupci jednotlivých profesních skupin ve vybrané ORP i zástupci několika ministerstev. Ke spolupráci bude přizván i zástupce MŠMT.

K aktivitě 1.3 navrhujeme doplnit opatření, které bude směřovat k nalezení systémového řešení předškolního vzdělávání dětí, které dlouhodobě žijí mimo své trvalé bydliště (např. migrují po azylových domech nebo ubytovnách) a které díky tomu mají ztížený přístup do mateřské školy. Jedná se současně o nejrizikovější skupinu dětí ohrožených školním neúspěchem. Může se např. jednat o opatření, které bude v rámci rozvoje kapacit v mateřských školách v obcích podmiňovat čerpání prostředků IROP + a státního rozpočtu pro rozvoj kapacit MŠ vyčleněním určitého počtu míst pro potenciální využití dětmi žijícími v azylových domech, ubytovnách a dalších formách přechodného ubytování, které sídlí v katastru obce. Tyto kapacity by mohly být např. stanoveny prostřednictvím určitého koeficientu, vypočítaného na základě dosavadních zkušeností (v některých obcích jsou migrující rodiny velkým problémem, v jiných se téměř nevyskytují) popř. stanovením fixního počtu míst nebo jejich procentního podílu podle velikosti obce.

Depistáž ohrožených dětí, mezioborová spolupráce k podpoře ohrožených dětí.

Ad. Klíčová aktivita č. 2.1

Souhlasíme s úpravou RVP PV v souladu s požadavky na předškolní vzdělávání ve Strategii 2030+, která vedle vzdělávacích oblastí reflektuje i nutnost systematictější podpory duševního zdraví a wellbeingu dětí. Vzhledem k tomu, že je tato oblast v současnosti spíše opomíjena, navrhujeme oblast chování, sociálně-emočního rozvoje a podporu duševního zdraví zahrnout do specifikace klíčové aktivity 2.1. Aktualizace RVP PV v oblasti sledování pokroku dítěte a realizace individuálních vzdělávacích strategií. Body definující plánované aktualizace RVP PV doporučujeme rozšířit o bod:

by neměla opomenout i realizace strategií zaměřených na rozvoj sociálně-emočních dovedností, pozitivní podporu očekávaného chování dětí a plošnou i individualizovanou podporu duševního zdraví a wellbeingu.

Ad. Klíčová aktivita č. 2.3

Velmi podporujeme posílení kompetencí pedagogů v oblasti pedagogické diagnostiky. Věříme, že toto opatření může výrazně napomoci včasnému rozpoznání individuálních

vzdělávacích potřeb jednotlivých dětí a nastavení vhodných forem podpory dosahování očekávaných výstupů předškolního vzdělávání.

V souvislosti s komplexním řešením podpory dětí ohrožených školních neúspěchem je nezbytné do pedagogické diagnostiky pracovníků mateřských škol zahrnout i depistáž dětí v psychosociálním riziku (dětí ohrožených nenaplňováním jejich základních a vývojových potřeb v jejich rodinném prostředí). Učitelky MŠ tráví s dětmi významnou část dne a mají tedy ze všech odborníků nejvíce příležitosti k identifikaci ohrožení dítěte. Doposud jim však chybí jednotný nástroj (soubor indikátorů) k depistáži ohrožených dětí. Považujeme za zásadní zahrnout depistáž ohrožení dítěte do dalšího vzdělávání a metodické podpory pedagogických pracovníků v MŠ v oblasti pedagogické diagnostiky.

ČOSIV i zde nabízí spolupráci ve smyslu poskytnutí výstupu projektu, kterým bude jednotný soubor indikátorů ohrožení dítěte určený všem, kteří s dětmi v předškolním věku pracují (pedagogičtí pracovníci, sociální pracovníci, pracovníci ve zdravotnictví, pracovníci police). I tento výstup vznikne na základě multidisciplinární spolupráce odborníků, zástupců praxe i jednotlivých resortů.

Aby se zvýšil dopad aktivity, považujeme za nezbytné, aby zásadním výstupem této klíčové aktivity byly nejen metodické materiály, ale také systémově uchopené a sjednocené vzdělávání a metodické vedení v této oblasti. Bez navazujícího vzdělávání nelze žádný diagnostický standard funkčně implementovat. Bez něj hrozí, že vzniklé metodické materiály nebudou využívány správně, což může v krajním důsledku až narušit harmonický vývoj dětí. Je tedy velmi důležité skutečně dobré nastavení cíleného DVPP, které je v aktivitě plánováno.

Klíčová aktivita č. 4.3 oceňujeme opatření zacílené na podporu rozvoje jazykových kompetencí dětí s OMJ. Považujeme za důležité, aby při hodnocení dosažené úrovně jazykových dovedností přecházejících z MŠ do ZŠ prostřednictvím navrhované metodiky byla zohledňována délka a pravidelnost docházky dětí do MŠ. Je přínosné mít stanovenou úroveň jazykových kompetencí pro děti s OMJ na konci docházky do MŠ, je však třeba respektovat různé výchozí podmínky, které děti pro její dosažení mají.

- **Přípomínky k implementační kartě Revize RVP ZV a systém metodické podpory pro školy a pedagogy**

Ad Cíl opatření

Doporučujeme text rozšířit o akcentaci podpory rozvoje sociálně-emocionálních dovedností: „Škola musí rozvíjet kritické myšlení, práci s informacemi, klást důraz na spolupráci a rozvoj sociálně-emocionálních dovedností a zároveň podporovat kompetenci k celoživotnímu učení“.

Technická poznámka: V textu se část „Cíl opatření“ opakuje bez zjevné informační funkce.

Ad Zdůvodnění potřebnosti

Velmi oceňujeme snahu redukovat kvantitu vzdělávacího obsahu v Rámcovém vzdělávacím programu pro základní vzdělávání ve prospěch rozvoje klíčových kompetencí a kvalitnějšího obsáhnutí jádrového učiva a jeho uplatnění v praxi. V kartě poněkud disproporčně ve vztahu k dalším vzdělávacím obsahům dominuje informatika a digitální gramotnost. Nechceme tento vzdělávací obsah snižovat, bude však důležité v rámci implementace dostatečně konkrétně dodefinovat opatření směřující k proměně dalších vzdělávacích obsahů.

Považujeme též za důležité, aby se v této části (a především v samotné revizi kurikula) více akcentovala systematická podpora rozvoje klíčových kompetencí.

Ad Klíčová aktivita 2.3

V popisu této aktivity se hovoří o redukci průřezových témat, což považujeme za rizikové s ohledem na jejich význam pro rozvoj dovedností pro život v současném světě. Za vhodnější řešení považujeme jejich větší integraci do předmětů, resp. vzdělávacích oblastí. S ohledem na alarmující zjištění v oblasti wellbeingu žáků je třeba výrazně posílit vzdělávací oblast osobnostní a sociální výchovy a systematicky implementovat rozvoj sociálně-emocionálních dovedností do vzdělávání v základní škole.

Ad Klíčová aktivita 3.1

S ohledem na současnou situaci, kdy je řada učebnic přeplněná vzdělávacím obsahem, který mnohdy ani neodpovídá požadavkům pro daný ročník, a není v nich dostatečně odlišené nadstavbové učivo, považujeme za zásadní důsledněji sledovat dodržování souladu obsahu učebnic s kurikulem. Taktéž považujeme za zcela nezbytné důsledněji sledovat grafickou úpravu a strukturalizaci učebnic a zejména pracovních sešitů k nim. V současné době jsou některé přehuštěné informačním obsahem, chaoticky uspořádané a je ponechán jen velmi malý prostor k vypracování úloh žáky. Některé pracovní učebnice, resp. sešity ponechávají tak malý prostor pro práci žáků, že evidujeme případy, kdy učitelé využívající tyto učebnice u žáků v matematice rezignují na zápis odpovědí ve slovních úlohách z důvodu nedostatku místa, což je zcela nepřijatelné. Tato situace by se v žádném případě ve vztahu k novým učebnicím a pracovním sešitům opakovat neměla.

Oceňujeme snahu o rozvoj elektronických materiálů ve vazbě na upravené kurikulum a možnosti využívání kombinovaného vzdělávání, jejichž využívání školami by mohlo velmi pomoci dětem s dlouhodobým, resp. chronickým onemocněním či postižením, které díky nepříznivému zdravotnímu stavu nemohou často nebo dlouhodobě docházet do školy.

- **Připomínky k implementační kartě Zvýšení kvality vzdělávání ve strukturálně postižených regionech**

Oceňujeme snahu pomoci krajům, ve kterých se kumulují problémy, jejichž výsledkem jsou snížené vzdělávací výsledky a aspirace dětí v základním školství.

Ad. Klíčová aktivita 1.1 bod a)

Pro komplexnost problémů, v nichž se děti a jejich rodiny ocitají, považujeme za nezbytné do profesního rozvoje pedagogů zahrnout trauma respektující přístup ke vzdělávání a také podporu koordinované spolupráce s dalšími aktéry, kteří se na podpoře dětí a jejich rodin podílejí (pracovníci sociálně aktivizačních služeb, psychosociálního poradenství, dětské lékaři, pracovníci policie aj.). Je nezbytné provázat DVPP pedagogických pracovníků s opatřením uvedeným v Klíčové aktivitě 1.1. bod d), aby mohlo být skutečně efektivně implementováno. Významnou složkou DVPP by měla být i pozitivní podpora očekávaného chování žáků ve škole, neboť odlišné vzorce chování a neidentifikování se s pravidly chování ve škole jsou častým důvodem selhávání ve vzdělávací oblasti a výrazně přispívají k nízké úrovni pedagogického optimismu učitelů.

Ad. Klíčová aktivita 1.1 bod b)

Navýšení podpůrných pozic ve školách je nesporně vhodným opatřením, nemůže však dosáhnout plné efektivity, pokud nebudou školy metodicky vedeny v jejich využívání při podpoře žáků a pokud nebudou metodicky vedeni i samotní podpůrní pracovníci.

Ad. Klíčová aktivita 3.1.

Doporučujeme, aby čerpání prostředků na stravné bylo pro školy i rodiny co nejméně administrativně náročné.